

УДК 378.03

Валентина МАРУЩАК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти*

*Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна*

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Професійне мовлення вчителя – процес, спрямований на оптимальне розв'язання педагогічних завдань, формування якого відбувається під час удосконалення мовленнєвої діяльності. Автор статті розглядає проблему формування культури професійного мовлення, вказує на основні її аспекти, такі як: нормативність, адекватність, естетичність, багатофункціональність. Визначено основні комунікативні якості професійного мовлення вчителя: змістовність, доступність, доречність, логічність, правильність, точність, чистота, виразність. Мовлення вчителя має бути індивідуальним, інтонаційно виразним, щирим і безпосереднім. В статті висвітлені найважливіші чинники, що впливають на виховання культури спілкування студентів.

Ключові слова: культура професійного мовлення, мовленнєва комунікація, комунікативні якості професійного мовлення, професіограма педагога, комунікативні якості, мовленнєва поведінка, комунікативна компетентність, мовленнєва ситуація, мовний етикет.

В умовах реформування освіти в Україні неухильно зростає необхідність підвищення комунікативної культури учнів, студентів. Спілкування є одним із основних феноменів соціально-психологічної реальності, у межах якої відбувається розвиток особистості. В нормативних документах (Загальноєвропейській рекомендації з мовної освіти, Національна доктрина розвитку України в XXI столітті, Концепція національного виховання) наголошується на особистісному розвитку й творчій самореалізації кожного громадянина, оволодінні загальнолюдськими цінностями, духовною та матеріальною культурою з метою формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості. Виховання у студентів культури спілкування, формування адекватних етичних орієнтацій та комунікативних умінь має істотне значення для розвитку їхньої особистості й реалізації мети навчальної діяльності у підготовці майбутнього педагога.

Мовленнєва комунікація майбутнього вчителя початкових класів – основа педагогічної майстерності вчителя, інструмент професійної діяльності педагога, за допомогою якого можна розв'язати різні педагогічні завдання. Мовлення вчителя є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості.

Культура спілкування є відображенням глибоких процесів розвитку суспільства і показником духовного розвитку мовної особистості. Комунікативна культура тим вища, чим культурні-

ша людина. Формування духовного світу гармонійно розвиненої особистості неможливе без виховання в неї ціннісного ставлення до процесу спілкування, ефективність якого суттєво залежить від наукового забезпечення.

Науковці (Ю. Бабанський, В. Бусел, О. Вишневський, І. Зимня, М. Стельмахович, М. Фіцула) стверджують, що виховання – процес цілеспрямованого впливу вчителя на учнів, який виявляється в засвоєнні прийнятих в суспільстві та сім'ї норм і правил поведінки, котрі визначатимуть у подальшому житті їхнє поведіння з оточенням; досягатиметься завдання спілкування.

Дотримуємось думки, що спілкування – це взаємодія двох або більше людей, у ході якої комуніканти обмінюються думками, необхідною інформацією, емоційними переживаннями, власним досвідом, умінями й навичками з метою індивідуального самотвердження і безпосереднього контакту з оточенням, внаслідок чого формуються міжособистісні стосунки.

Сьогодні проблема культури мовлення майбутнього вчителя є дуже актуальною. Оскільки студенти вузів не завжди можуть чітко висловити свої думки, їм бракує активного словникового запасу. Загальновідомим є той сумний факт, що молодь приділяє книзі не дуже багато уваги: нові засоби комунікації виробляють нові мовні стандарти, нову естетику мови, що вже стала об'єктом наукових досліджень.

Надмірне захоплення молодих людей віртуальним, а не реальним спілкуванням призводить

до мутацій в активному словнику (коли українську нормативну лексику витісняє сленгові, жаргонна, слова-паразити), заміщення живого мовлення жестами й мімікою, втрати потреби у живому спілкуванні, відчуття насолоди від спілкування.

Нагальним завданням мовної освіти є навчання учнів, студентів ефективного спілкуванню, яке у сприяло правильному обліку інформацією, культурі мовлення.

Вирішувати це завдання необхідно на спеціальних заняттях з культури мови, а також у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін. Але недостатня кількість годин з дисциплін української мови ускладнює працю викладача вузу над розвитком мовлення майбутнього фахівця початкової освіти. Крім того, сучасна система навчання у вузі, що вимагає забезпечення балами з предмету за семестр, не сприяє формуванню мовленнєвих (насамперед, усних, а також писемних умінь і навичок), тому що студент вважає, що суми балів, набраної ним, достатньо для отримання оцінки. Виконані ж ним роботи мають компілятивний характер, завдяки використанню Інтернет – ресурсів. Самостійні роботи (написання різних видів творів, переклад тексту) виконуються в писемній формі і перевіряються викладачем (це можливо, хоч якось розвиває писемне мовлення).

І тому така ситуація вимагає пошуку нових форм і прийомів навчання мовленнєвої культури й спілкування.

Культура професійного мовлення є складовою частиною професіограми педагога. Вона передбачає усвідомлене сприйняття мови як засобу не лише комунікації, а й пізнання, репрезентації (називання) об'єктів дійсності й змісту думки, як способу звернення до адресата, встановлення з ним контакту, творення образу світу й людини.

Володіння культурою професійного мовлення означає засвоєння професійно зорієнтованого синтезу граматичних норм і варіантів слововживання, синтаксичних організацій фрази, побудови текстів, що забезпечують мовне (усне й писемне) оформлення процесу та результатів праці у професійній діяльності [8].

Врахування індивідуальних особливостей студентів значною мірою забезпечує ефективне виховання культури спілкування сприяє розвитку мовлення. До найважливіших чинників, що істотно впливають на виховання культури спілкування студентів, слід віднести розвиток мовлення, мислення, відкриття власного «Я», стосунки з однокласниками, викладачами, мовне середовище.

Вивчення й аналіз наукових праць із філософії, соціології і психології, педагогіки, лінгвістики, лінгводидактики засвідчують, що проблема кому-

нікативної культури мовлення розглядалася в таких наукових аспектах:

- дослідження мови як системи мовних явищ, природа мовлення, спілкування й комунікації, сутність комунікативного акту, культури мовлення (Антоненко-Давидович Б., Бабиш Н., Бацевич Ф., Білодід І., Буслаєв Ф., Виноградов В., Вихованець І.Р., Гвоздев О., Жовтобрюх М., Єрмоленко С., Львів М., Мацько Л., Плющ М., Шахматов О. та ін.);
- теоретичні й методичні основи формування висококультурної особистості сучасного фахівця (Арнольдів А., Гриньова М., Кармін А., Круглова Л., Луцька І., Маслов В., Настенко Л., Попова О., Розін Р., Сердюк Н., Тарасенко Г. та ін.);
- лінгводидактичні основи навчання української мови, мовленнєвий розвиток особистості (Біляєв О., Богуш А., Варзацька Л., Вашуленко М., Голобородько Є., Горошкіна О., Донченко Т., Дроздова І., Кононенко В., Лобчук О., Мацько Л., Михайловська Г., Онищук В., Пентиліук М., Семенов О., Симоненко Т., Стельмахович М., Хорошковська О., Шелехова Г., Шкільниу М., Зимняя І. та ін.).

Інтерес науковців до проблеми розвитку комунікативної компетентності, прагнення осмислити культуру мовлення особистості визначили актуальність нашого дослідження. Зокрема, важливим у розкритті професійного мовлення учителів є визначення основних вимог до комунікативних якостей мовлення учителів.

Мета статті – розкрити основні аспекти культури професійного мовлення учителя, розглянути основні комунікативні якості мовлення учителя.

Професійне мовлення вчителя – це процес спрямований на оптимальне розв'язання конкретних педагогічних завдань і на досягнення методів виховання особистості учня. Воно формується під час удосконалення мовленнєвої діяльності, основу якої становить мовленнєва ситуація, а її кінцевим результатом є дискурс; володіння нормами літературної мови, фаховою термінологією й стандартизованими мовленнєвими конструкціями певної галузі, здібність використовувати мовні засоби відповідно до мети й ситуації спілкування [6].

Робота з ситуаціями стимулює комунікативну активність, ініціативність, самостійність учнів, розвиває мовне чуття, творчий потенціал висловлювання, даючи змогу варіювати вибір мовних засобів з огляду на непередбачуваність їх мовленнєвої поведінки. Це підвищує самоконтроль, відповідальність за висловлену думку й засоби оформлення висловлення, підносить рівень мовленнєвої поведінки як вчителя, так і учня.

Аналізуючи мовлення педагога, часто використовують вираз «комунікативна поведінка». У сучасній науковій літературі під комунікативною поведінкою розуміють не просто процес говоріння, повідомлення чогось, а таку організацію мовлення й відповідно до нього невербальної поведінки вчителя, яка впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери педагогічного спілкування, на характер взаємин між учителем та учнями, на стиль їхньої діяльності (А.Некит'єв «Педагогическое общение», А. Т. Ладиженська «Живое слово»).

Мовлення вчителя існує у двох різновидах – у монології (монологічне мовлення) і діалозі (діалогічне мовлення).

Монологічне мовлення вчителя широко представлено у лекції, розповіді, поясненні, розгорнутих оціночних судженнях.

Діалогічне мовлення ж вчителя у комплексних вправах на основі тексту, бесідах та дискусіях, диспутах, дидактичних іграх.

Викладачі у вузі, при підготовці вчителів початкових класів звертають особливу увагу на такі види діалогічного методу, як дискусія і диспут. Умовою ефективного застосування методу дискусії у навчанні є попередня підготовка студентів до неї. Завдання викладача – допомогти розібратися у запропонованих ним запитаннях, вказати на необхідність пояснення аргументацій, зорієнтувати на вільний обмін думками. Спілкування має бути невимушеним, дискусія проводиться за певними правилами.

Диспут як специфічна форма спілкування між викладачем і студентом здійснюється ще за більш жорсткими правилами і нормами, адже у ньому кожна сторона претендує на оригінальність інтерпретації й достовірність. Він не ставить перед собою мету досягнення істини. Диспут – це процедура доведення власної позиції демонстрації ерудиції. Цей метод досить відповідальний для викладача. Викладач чітко, правильно готує запитання і повинен ще передбачити зіткнення думок, врахувати всі деталі, щоб досягти мети, не відійти від теми, обов'язково висловити свою думку.

Від викладача на такому занятті вимагається спостережливість, швидка орієнтація у репліках і судженнях, які враховуються в заключному етапі, котрим він завершує диспут і робить висновки, опираючись на факти, переконує тих студентів, хто помиляється.

Пропонуємо студентам провести диспут на тему: «Яким має бути сучасний вчитель». У ході підготовки диспуту застосовуємо комплексну методику, що включає методи анкетування, спостереження, тестування, аналіз творчих робіт студентів на тему: «Вчитель – моє покликання», бесіди тощо.

Проводимо тестування на виявлення комунікабельності з метою вивчення потреби у спілкуванні в студентів, майбутніх вчителів.

Результати тестування показали, що 20 % студентів не відчують гострої потреби у спілкуванні, вони занадто мовчазні, налагоджують нові контакти неохоче через психологічні особливості та незнання норм мовного етикету; 48 % майбутніх вчителів певною мірою комунікабельні, але все ж з новими співрозмовниками зближуються не одразу, відчуваючи себе не досить впевненими у дотриманні норм ввічливого спілкування, своїх комунікативних умінь; 32 % студентів виявилися дуже комунікабельними, які люблять бути в центрі уваги, часом спалахують, але швидко відходять. Таким студентам не вистачає витримки, зібраності під час ведення діалогу. Отримані результати свідчать про недостатньо високий рівень вихованості культури спілкування.

Важливим у виховній роботі зі студентами є не тільки кількість розроблених і впроваджених у навчально-виховний процес заходів, проєктів, презентацій, а й те, які емоції викликає така мовленнєва діяльність у студентів, їхнє ставлення до виховних заходів. Ми провели опитування студентів факультету дошкільної й початкової освіти з метою виявити роль поза аудиторної роботи у вихованні культури спілкування: Чи потрібно проводити поза аудиторні заходи і чи берете ви в них участь?

Відповіді виявились такими: «Я часто беру участь у різних заходах, так як люблю спілкуватися зі своїми одногрупниками і роблю це задля поваги викладачів й студентів»; «Я беру участь в позааудиторних заходах, тому що отримую від цього задоволення, а також заробляю авторитет викладачів та ровесників. Через це до мене прислухаються, вважають розумною, а також я за це отримую високі бали, які необхідні мені, так як я навчаюсь на «відмінно».

Показниками рівня вихованості студентів є: мотиваційний критерій (здатність розуміти і використовувати норми етикету для вираження власних думок та переживань, здатність збагнути й виразити своє ставлення до вчинків та мовної поведінки літературних героїв); інтелектуальний критерій (володіння базовими знаннями з мовного етикету й культури спілкування, мовна грамотність, лінгвокультурознавча компетенція); емоційно-естетичний критерій (емоційна забарвленість власних висловлювань; відчуття неповторності будь-якої та власної особистості); практично-діяльнісний критерій (стійкі навички мовної поведінки, чітка й визначена позиція особистості, здатність використовувати набуті знання, уміння й навички, уміння самостійно робити висновки).

Комунікативна поведінка викладача оцінюється відповідно до того, що і як він говорить, які в нього жести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію учнів розраховані. Необхідно запам'ятати майбутньому учителю, що мовленнєва сторона спілкування становить складну поліфонію реплік, розповідей, запитань, оціночних суджень, відповідей, зауважень емоційних реакцій як на заняттях, так і поза аудиторній діяльності. Адже створена атмосфера – результат поведінки вчителя і учня. Щоразу вона неповторна і в цьому розумінні – миттєва.

Педагогічна ефективність мовленнєвої поведінки вчителя залежить від стилю спілкування учителя, які у нього установки на взаємодію з учнями, якою мірою він відчуває психологічні особливості ситуації мовлення. Комунікативна поведінка вчителя завжди спрямована на встановлення особистості пізнавального контакту, на співробітництво з учнями.

Мовлення вчителя має бути індивідуальним, інтонаційно виразним, щирим і безпосереднім.

Мовленнєва поведінка вчителя, як у всіх людей перебуває під контролем суспільства. Перш за все, вона підпорядкована нормам літературного мовлення – орфоепічним, лексичним, фразеологічним, морфологічним, синтаксичним, які забезпечують високий рівень мовленнєвого спілкування, сприяють підвищенню рівня професійного мовлення – культури.

Проблема формування культури професійного мовлення вчителя розглядається в таких аспектах: нормативність, адекватність, естетичність, багатфункціональність мовлення.

Нормативністю вважається дотримання правил усного й писемного мовлення: правильне інтонсування й наголошування, будова речень, діалогу, тексту; норм мовленнєвого етикету (уміння слухати співрозмовників, не перебивати їх під час розмови, тактовно й зрозуміло висловлюватись). Учитель початкових класів повинен розвивати здатність оптимального вибору мовних засобів відповідно до предмету розмови, мовленнєвої ситуації, навчити учнів слухати себе і слухачів з погляду нормативності. Уміти тактовно вказувати на мовленнєві помилки, аналізувати їх. Зауваження, поради, рекомендації дітям робити делікатно, доброзичливо.

Естетичність професійного мовлення вчителя – оптимальний добір та організація відповідно до комунікативних умінь студентів, завдань змісту; оптимальне мовне оформлення змісту гармонійного й цілісного тексту, якість його зовнішнього оформлення у писемній формі й виконання в усній [7].

Завдання вчителя – розвинути в учня здатність оптимального вибору мовних засобів відповідно до мовленнєвої ситуації: зауваження, виправлення мовленнєвих помилок робити учням тактовно.

Професійне мовлення вчителя в педагогічній діяльності виконує такі функції:

- а) комунікативну – встановлення та регуляція взаємовідносин між учителем і учнями, забезпечення гуманістичної спрямованості розвитку учнів;
- б) психологічну – утворення умов для забезпечення психологічної свободи учня, прояву індивідуальної своєрідності його особистості;
- в) пізнавальну – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації учнями, формування в них особистісного емоційно-ціннісного ставлення до знань;
- г) організаційну – забезпечення раціональної організації навчально-практичної діяльності учнів [3].

Основними комунікативними ознаками професійного мовлення вчителя є: змістовність, доступність, доречність, логічність, правильність, точність, чистота, багатство, виразність.

Змістовність – комунікативна якість професійного мовлення, пов'язана з когнітивною діяльністю мовця. Мовець розкриває кожне положення так повно, як потребує цього конкретна аудиторія. При цьому змістова частина повідомлення має бути чітко підпорядкована основній думці [4].

Доступність – комунікативна ознака професійного мовлення, яка означає здатність цієї форми мови бути зрозумілою, комунікативною, полегшувати сприйняття вираженої інформації. Рівень складності мови і в структурному, і в термінологічному, і в змістовному розумінні відповідні інтелектуальному рівню адресата.

Доречність – потреба відповідності вибраних засобів у межах функціонального стилю для побудови висловлювання. Ця якість професійного мовлення вчителя, яка організує його точність, чистоту, логічність, вимагає такого добору мовних засобів, що відповідають меті, змісту, характеру повідомлення й спілкування у ситуації спілкування.

Логічність – комунікативна якість професійного мовлення, характеристика структури тексту, його організації, взаємодія «трьох логік»: логік дійсності, логіки думки, логіки вираження і ґрунтується на знаннях об'єктивної реальної дійсності, перебуває у зв'язку з точністю.

Точність мовлення – це необхідна умова його повного, адекватного розуміння. Це таке мовлення, у якому значення слів повністю співвідносяться зі смисловою й предметною сторонами мовлення. Вчитель завжди турбується про те, щоб його правильно зрозуміли учні.

Правильність мовлення – це дотримання норм, закріплених у літературній мові. Педагог дотримується прийнятих правил вимови звуків, наголосення слів, словотворення й слововживання, будови синтаксичних конструкцій. Вчитель оцінює учнів, їх правильне чи неправильне мовлення.

Багатство мови – якість, яка свідчить про певний рівень мовленнєвої майстерності; про свідоме прагнення урізноманітнити своє мовлення використанням різних мовних і мовленнєвих засобів. Вчитель використовує на заняттях все багатство лексики рідної мови.

Виразність – це таке мовлення, у якому вираження власного ставлення до предмета ч явища відповідає комунікативній ситуації, а мова оцінюється як ефективна. Таке мовлення емоційно-експресивне, багате мовними і мовленнєвими засобами [6].

Оволодіння культурою мовлення – необхідна умова формування соціально-активної особистості, основа успішної професійної діяльності вчителя.

Рівень культури майбутнього педагога можна підвищити за умови неперервного навчання. І тому кожен студент повинен постійно збагачувати й оновлювати свої знання з предметів, вдосконалювати мовлення, підвищувати його культуру. Адже гарне мовлення студента свідчить про високий ефективний рівень культури спілкування.

Висока культура професійного мовлення вчителя – передумова формування його духовної культури, досягнення успіхів в кар'єрному зростанні. Ефективна культура професійного спілкування вчителя забезпечує якість освіти, що відповідає вимогам часу.

Список використаних джерел

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – К.: Вища школа, 2003. – 386 с.
2. Бальцевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. – К.: Вид. центр «Академія», 2004. – 358 с.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; за ред. І.А.Зязюна – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
4. Коваль А.П. Культура ділового мовлення: писемне та усне ділове спілкування / А.П.Коваль. – 2-ге вид., переробл. і доповн., – К.: Вища школа 1997. – 302 с.
5. Куварова О.К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості // Культура професійного мовлення: Матеріали регіональної наукової методичної конференції. – Дніпропетровськ: Пороги, 2006.
6. Культура української мови / С.Я.Єрмоленко, С.Я.Дзюбиніна-Мельник, К.В.Ленець та ін.; за ред. В.М.Русинівського. – К.: Либідь, 1990. – 315 с.
7. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика / М.І.Пентиліук. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
8. Пономарів О.Д. Культура слова : Мовностилістичні поради: навч. посібник / О.Д.Пonomariv. – 2-ге вид, стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.
9. Словник – довідник із культури української мови / Д.Г. Гринчишин, А.О.Камелюшний, О.А.Сербениха, З.М.Терлак. – К.: Знання, 2006. – 240 с.

References

1. Babich N. D. Practical style and culture of the Ukrainian language / N. D. Babich. – K.: Higher school, 2003. – 386 p.
2. Balsevich, F. S. the Foundations of communicative linguistics]. – K.: View. center "Academy", 2004. – 358 p.
3. Zyazyun I.A. teaching skills: a textbook / I. A. Sasun, L. V., Krashenko, I. F. Krivonos and others; ed. by I. A. Tazuna – K.: High school, 1997. – 349 p.
4. Culture of business speech: written and oral business communication / A. p. Koval. – 2nd ed. doown.,- K.: Higher school 1997. – 302 p.
5. Komarova E. K. The Role of speech in the formation of language personality // Culture of the professional language: Materials of regional scientific methodical conference. – Dnepropetrovsk: Porogi, 2006.
6. Culture of the Ukrainian language / Sec.Y. Ermolenko, S. Y. Zubina-Miller, K. V. lines etc.; under the editorship of V. M. Rusinskogo. – K.: Lybid, 1990. – 315 p.
7. Pentiljuk, M. I. speech Culture and stylistics / M. I. pentiljuk. – K. Tower, 1994.
8. Ponomariv O.D. Kultura slova : Movnostylistychni porady: navch. posibnyk / O.D.Ponomariv. – 2-he vyd, stereotyp. – K.: Lybid, 2001. – 240 s.
9. Slovnyk – dovidnyk iz kultury ukrayinskoyi movy / D.H. Hrynchyslyn, A.O.Kamelyushnyy, O.A.Serbenykha, Z.M.Terlak. – K.: Znannya, 2006. – 240 s.

Марущак В. С. Культура професійної мови студента як зазор успішності майбутнього педагога дошкільного і початкового освіти

Професійна мова вчителя – процес, направлений на оптимальне рішення педагогічних задач, формування котрого происходит во время совершенствования речевої діяльності. Автор статті рассматривает проблему формирования культуры професійної мови, указывает на основные ее аспекты, такие как: нормативность, адекватность, эстетичность, многофункциональность. Определены основные коммуникативные качества професійної мови вчителя: содержательность, доступность, уместность, логичность, правильность, точность, чистота, выразительность. Речь учителя должно быть индивидуальным, интонационно выразительным, искренним и

непосредственным. В статье освещены важнейшие факторы, влияющие на воспитание культуры общения студентов.

Ключевые слова: культура профессиональной речи, речевая коммуникация, коммуникативные качества профессиональной речи, профессиограмма педагога, коммуникативные качества, речевая поведение, коммуникативная компетентность, речевая ситуация, речевой этикет.

Maruchak V. Culture of professional speech of the student as a guarantee of success of the future teacher of preschool and primary education

Professional speech of the teacher-a process aimed at the optimal solution of pedagogical problems, the formation of which occurs during the improvement of speech activity. The author considers the problem of formation of professional speech culture, points to its main aspects, such as: normativity, adequacy, aesthetics, multifunctionality. Defines the basic communication skills of the professional speech of the teacher: content, accessibility, relevance, consistency, correctness, precision, purity, and expressiveness. The teacher's broadcasting should be individual, intonation expressive, sincere and direct. The article highlights the most important factors affecting the education of the culture of communication of students.

Key words: culture of professional speech, speech communication, communicative qualities of professional speech, teacher's professional chart, communicative qualities, speech behavior, communicative competence, speech situation, speech etiquette.

Стаття надійшла до редколегії 04.05.2018

УДК 159.972

Ірина МАРЦІНОВСЬКА

*асистент кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: irinam110519@gmail.com*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто симптомокомплекс посттравматичного стресового розладу у дітей та підлітків. Описано основні поведінкові, когнітивні, емоційні та соціальні особливості дітей шкільного віку, що мають посттравматичний стрес. Розглянуто формування та прояви посттравматичних розладів у дітей різних вікових груп з позиції уявлень про захисні системи людини та зміни рівнів переважаючого нервово-психічного реагування у ситуації стресу. Деталізовано психологічну картину симптомокомплексу ПТСР та розглянуто психологічні особливості та поведінкові реакції дітей та підлітків свідків травмуючих подій та військових конфліктів. Описано групи діагностичних факторів ПТСР у дітей відповідно до діагностичних критеріїв DSM-V.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, травмуюча ситуація, діти, підлітки, нервово-психічне реагування.

Актуальною проблемою українського суспільства є потужний вплив стресових факторів на психологічне здоров'я населення. Найбільш вразливими у даній ситуації є діти та підлітки. При неможливості адаптації організму дитини до психотравмуючих ситуацій виникають постстресові розлади.

Проблема посттравматичних стресових розладів (далі ПТСР) у дітей та підлітків є недостатньо вивченою. Недостатньо розроблені методи психолого-педагогічного супроводу в умовах шкільного навчання, діагностики та психокорекції, які можуть бути здійснені зусиллями практичного психолога школи та іншими педагогічними працівниками навчального закладу. Аналіз теорії

свідчить про невелику кількість досліджень в цьому напрямку (І. Денисова, Д. Маллаєв, Р. Оздоева, П. Омарова, А. Романов, О. Хухлаєв, О. Шарова та ін.). Незважаючи на вагомість вивчення цієї проблеми, у нашій країні переважно виконувалися роботи, присвячені вивченню впливу окремих видів травматичних переживань на особистість дитини, наприклад, таких психотравмуючих ситуацій, як емоційна та сенсорна депривація, психологічні особливості дітей-сиріт, дітей з інвалідністю, дітей з неповних сімей, описана поведінка дітей, які побували в зоні стихійних лих Т. Паньком, Я. Коломінським.

Психофізіологічні особливості впливу стресу на дитячий організм висвітлені в публікаціях